

Archeologická dokumentace v prostoru Malostranské besedy

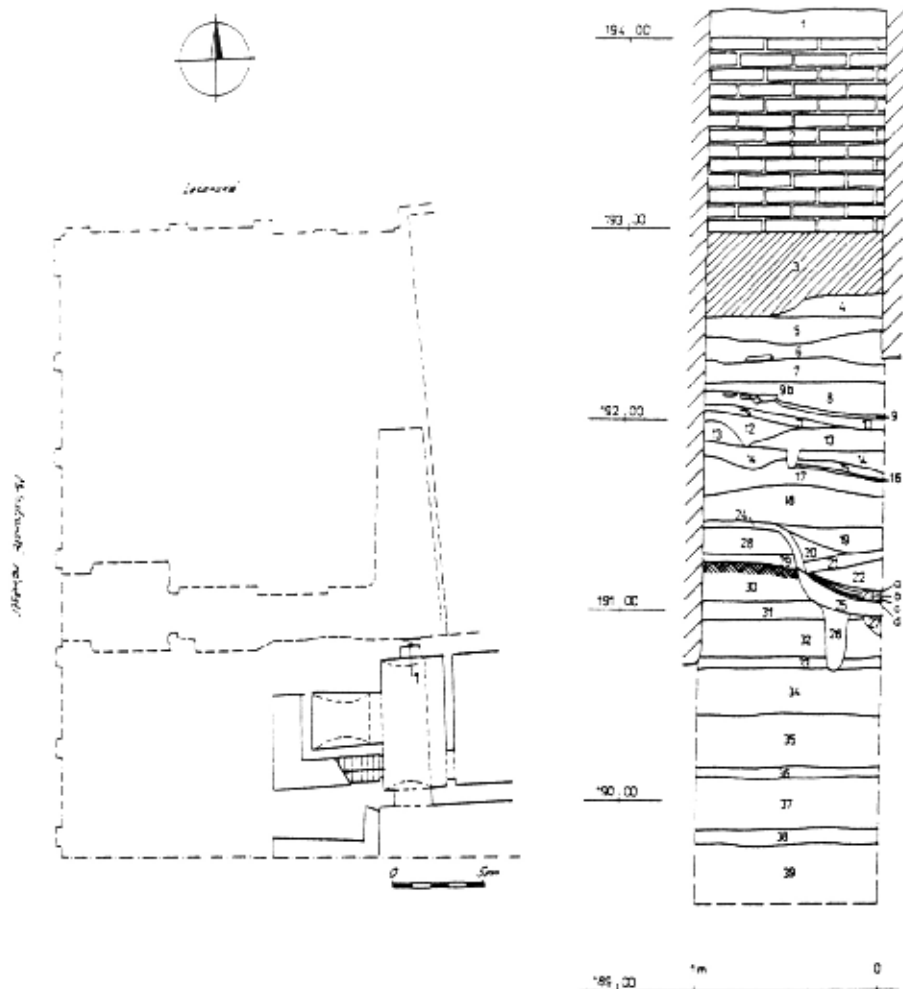
JARMILA ČIHÁKOVÁ

Bývalá Malostranská radnice je dnes masivní objekt Malostranské besedy na SV nároží Malostranského náměstí při ústí Letenské ulice. Při rekonstrukci její budovy na konci 80. let byly radikálně upravovány i rozsáhlé sklepní prostory v jižní části stavby (jižně od průchodu) a znovuobnovovány zasypané sklepy pod částí budovy severně od průchodu, které v době pasportizace malostranských domů v 60. letech nebyly známé. Četné sklepní prostory byly prohlubovány, archeologickému poznání však nepřispěly, neboť výchozí úroveň byla vesměs o ca 1 m hlouběji než původní povrch podloží. Archeologická situace byla zastižena jen v jižním křídle sklepů (obr. 1) a to při rozšiřování bývalého anglického dvorka, který přiléhal ze S k velké sklepní místnosti a ústil po jižní straně průchodu ke dvoru. Rozšiřováním byla S stěna otvoru posunuta ca o 50 cm, poté byla provedena její archeologická dokumentace. Výklenek, v němž byla sonda, je dnes v interiéru sklepa zřetelný - v severní stěně je rozvodná skříň a v západní stěně výklenku je zabudován malý nákladní výtah.

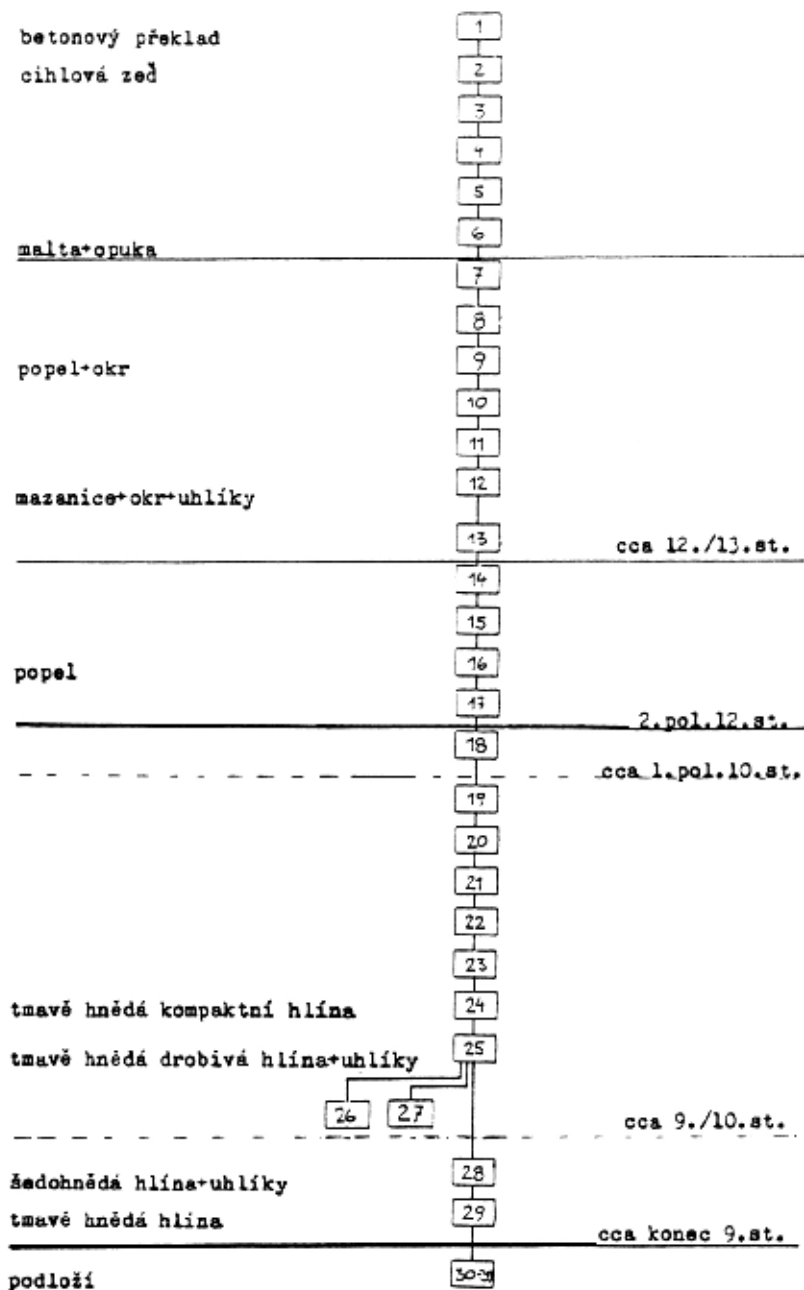
Písemné zmínky o životě v okolí náměstí jsou spojeny až se vznikem královského Nového Města pod Hradem Pražským v roce 1257. Právě zarputilé mlčení písemných pramenů o osídlení předcházejícím tento královský, byť trochu násilnický počín, bylo dlouhá desetiletí dokladem když už ne přímo prázdné "zelené louky", tak aspoň velmi řídkého a bezvýznamného osídlení. (lit. viz ČIHÁKOVÁ, 1992).

Podle stavebně-historického průzkumu D. Lfbala (1965) odpovídaly rozloze nynější radniční budovy zhruba 3 domy původní parcelace (ibid., 30). V písemných pramenech se objevují zmínky o domech na městišti až v roce 1375, kdy je zmiňován význačný dům, patřící pánům ze Šternberka, který byl roku 1381 osvobozen Václavem IV. od platů a povinností městských a stal se domem deskovým. Na počátku husitské revoluce byl dům nepochybně zničen požárem a ještě v roce 1470 je uváděn jako pustý. Záhy koupila městiště obec malostranská a vystavěla tu novou radnici (ibid., 1). Budova po stu letech prodělala pronikavější přestavbu, která je zachycena na Sadelerově prospektu z roku 1606, na němž je ještě dobře zřetelný původ budovy ze dvou dílů nesterpné velikosti, stavební čáry i výšky. Severní část byla větší a s věží.

V roce 1617 obdržela malostranská obec od císaře příspěvek na výstavbu nové radniční budovy. Podle písemných zpráv by se zdálo, že celá budova, jejíž stavba byla zahájena v roce 1618, byla plně novostavbou, ale částečný stavebně-historický průzkum prokázal přítomnost starších částí stavby - např. gotická klenba snad věžovitého stavení a jádro tří severních arkád podloubí, k nimž bylo nynější pozdně renesanční průčelí dodatečně přiřazeno (ibid., 30). Gotického původu jsou i některé prvky v jižní, původně jedno-

Obr. 1. Praha 1 - Malá Strana, Malostranské náměstí čp.35/III, a) lokalizace výzkumu b) řez č. 1 s legendou : 1 betonový překlád, 2 cihlová zeď, 3 základy z malty a cihel, 4 hnědá písčitá hlína s opukovými kamínky (1-4 cm), 5 šedohnědá hlína s opukovými kamínky a uhlíky, mazlavá, 6 vrstva malty, řídké opukové kameny, 7 hnědá drobná hlína, řídké uhlíky a červené částičky, 8 šedohnědá slabě písčitá hlína s uhlíky a řídké peckami okrového jílu, mazlavá, 9 okrový zahliněný jíl - popel, 9b okrový jíl, 10 od vrstvy 8 se neliší, 11 světle hnědý jíl, 12 okrový jíl s uhlíky a červenou mazanicí, 13 šedohnědá písčitá hlína mramorovaná uhlíky, žlutými a červenými částicemi, 14 oproti vrstvě 13 hojně žlutých částic, 15 hnědošedá písčitá hlína s uhlíky, 16 světle šedý popel, na povrchu tenká vrstvička bílého popela, 17 oproti vrstvě 15 velké množství kamenů (5-15cm), 18 světle hnědá kompaktní hlína mramorovaná žluté (?) a černé (uhlíky), 19 od vrstvy 22 se neliší, 20 šedohnědá drobná písčitá hlína s rezavými záteky, uhlíky a jemnými zrnky opuky, 21 žlutozelený písčité jíl, 22 hnědošedá písčitá hlína s uhlíky a zrnky opuky, 23a okrová jemná písčitá hlína, 23b hnědá slídnatá hlína s uhlíky, 23c od polohy a se neliší, 23d černé uhlíky, 24 oproti vrstvě 25 je kompaktní, 25 tmavě hnědá drobná hlína s uhlíky, 26 šedohnědá kompaktní hlína se žlutými částicemi jílu, řídké červené částičky a zrnka opuky, 27 od vrstvy 26 se neliší, 28 šedohnědá hlína s uhlíky, 29 tmavě hnědá hlína s uhlíky, 30 podloží: hnědozem - půdní horizont A, 31 půdní horizont B, 32-39 pleistocenní sedimenty - spraše, zahliněné sítě břidlic s křemenci. Kresba J. Mourek.

Obr. 2. Malostranské nám. čp.35/III. Vývojový diagram lokality.

poschodové části radní budovy (ibid.,31). Dle názoru D. Líbala jsou zachovány úseky gotického zdiva v severní části budovy snad až do 2. poschodí (ibid.,30). Stavba radnice vystoupila v roce 1618 celou svou hlavní frontou do náměstí - v severní části asi o 0,6m, v jižní značně více. Změna stavební čáry zavdala podnět k běžným sousedským sporům s majitelem čp. 36/III. Úsporné kvapné ukončení stavby před třicetileté války bylo patrně příčinou brzké rozsáhlé raně barokní přestavby.

Po roce 1784, kdy byla sloučena města pražská a agenda soustředěna na staroměstské radnici, byla budova dosti nákladně přestavěna především pro fiskální úřad. Za účasti stavitele Ignáce Palliardiho byl učiněn v roce 1793 odhad budovy, v němž se mj. uvádí, že budova není podsklepena. Poté, co byly roku 1828 sneseny se střechy štíty i s věží, stojí dnes z radnice jen hlavní budova, zatímco ostatní křídla radnice v letech 1871 a 1883 beze stop zmizela.

Na základě archeologických pramenů v okolí (výzkum na Malostranském náměstí I. Borkovského 1943, v čp. 37/III Hrdlička - Čiháková 1979, v čp. 626/III Čiháková 1980) bylo již delší dobu zřejmé, že zdejší osídlení má podstatně delší tradici, než ji zachycují písemné prameny. Prokazatelně jsou zde zachovány souvislé stratigrafie od konce 9. století. Obdobnou informaci poskytli i referovaný výzkum.

Z inženýrsko-geologické mapy 1:5000, Praha 7-1 vyplývá, že skalní podklad (ca 175 m n.m.) překrývají vltavské sedimenty terasové úrovně IVc - nebovidské. Jedná se o písčité štěrky zakryté ca 2 m mocnými povodňovými náplavy, které vystupují na kótu 185 m n.m. Dále je v mapě vyznačeno, že vrchní část pokryvných útvarů zastupují hlíny a písčité hlíny s úlomky sutí břidlic, pískovců a opuk - sedimenty výplavových kuželů v mocnosti 6-10 m, na které nasedají antropogenní navážky. Předpokládána celková mocnost pokryvných útvarů činí 18-20 m.

Dokumentace řezu ve sklepeš objektu dovoluje upřesnit charakter vrchní části svahových sedimentů. Antropogenní vrstvy nasedají a porušují hnědozemní půdní horizont vyvinutý na souvrstvích přeplavených sprašových hlín s polohami zahliněných sutí břidlic a křemenců. Z řezu lze určit, že původní povrch území se nacházel na kótě ca 191,25 m n.m.

Lokalita leží v geomorfologickém okrsku Pražská kotlina, v levé části vltavského údolí. Z jednotlivé bodové sondáže si nelze učinit představu o reliéfu území. Srovnáním nivelety původního povrchu s obdobnými body získanými dříve v okolí lze předpokládat, že v místě výzkumu se původně nacházel mírný svah obrácený k východu, mimo dosah vltavských vod.

RNDr. Jan Zavřel

Na podloží se postupně vršily antropogenní vrstvy, jejichž složení je názorně vidět na pořízeném řezu, u něhož je uvedena i legenda.

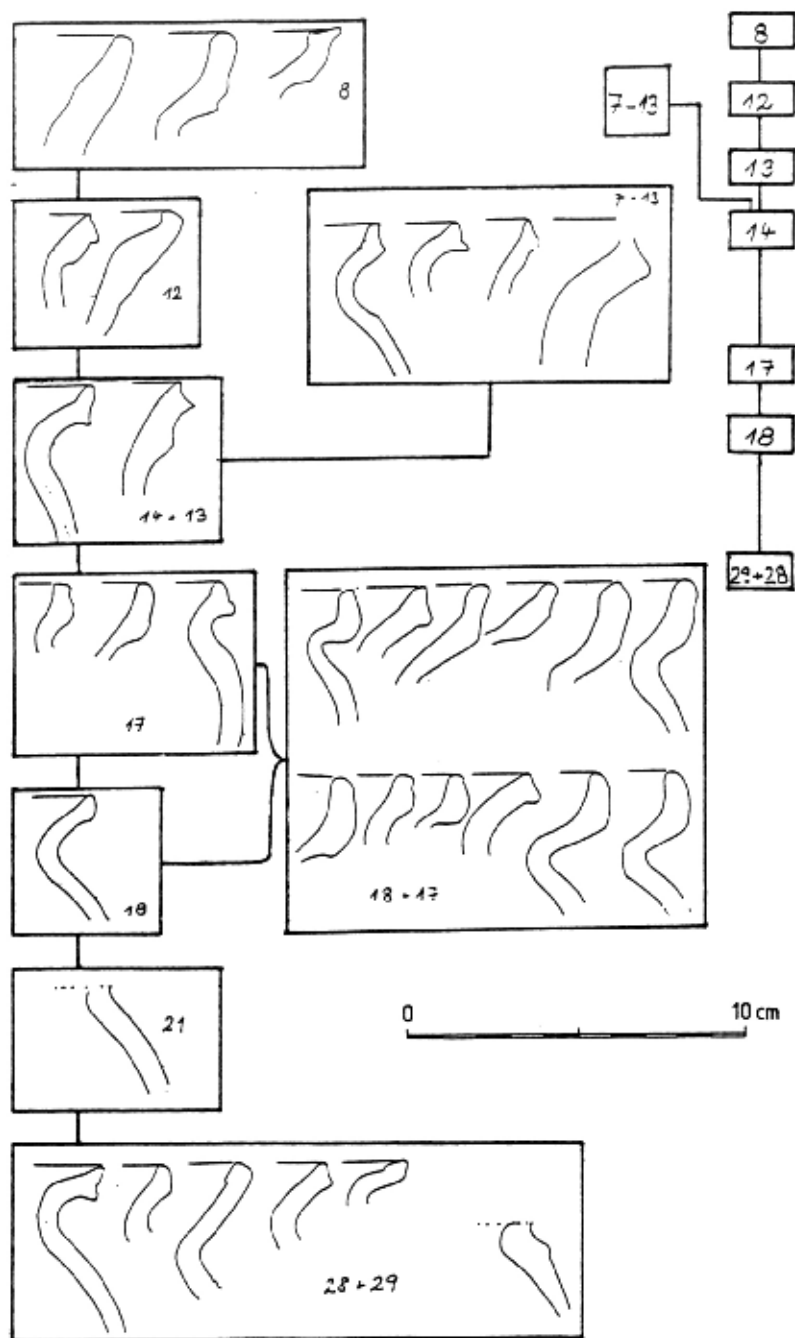
Z řezu vyplývá, že nejstaršími antropogenními vrstvami na lokalitě jsou dvě hnědé vrstvy s uhlíky, z nichž spodní je tmavě hnědá a svrchní šedohnědá (vr.29+28). Po jejich uložení byl v místě řezu vyhlouben vaničkovitý objekt hluboký 46cm, zapuštěný z úrovně 191,43 m, na jehož dně ležela šesticentimetrová vrstva č.25 tmavě hnědé drobné hlíny s uhlíky přecházející i na stěny a plochu mimo objekt, kde je však velmi tvrdá (vrstva 24). Na vrstvě 25 leží spáleniště (vrstva 23) - černé uhlíky překryté vrstvičkami popela.

Po zániku objektu a vyplnění deprese souvrstvím 19-22 na zkoumaném místě již jen narůstalo souvrství průběžných vrstev. Malý rozměr zkoumané plochy neumožnil blíže specifikovat způsob vzniku a interpretaci jednotlivých vrstev souvrství 18 až 4. Stratigrafii je možné rozčlenit na základě nálezového inventáře, podle něhož je zásadním rozhraním v souvrství báze vrstvy 17, která evidentně porušila přirozený nárůst stratigrafie. Povrchy vrstev 14 a 7 tvoří další mezníky ve vývoji stratigrafie.

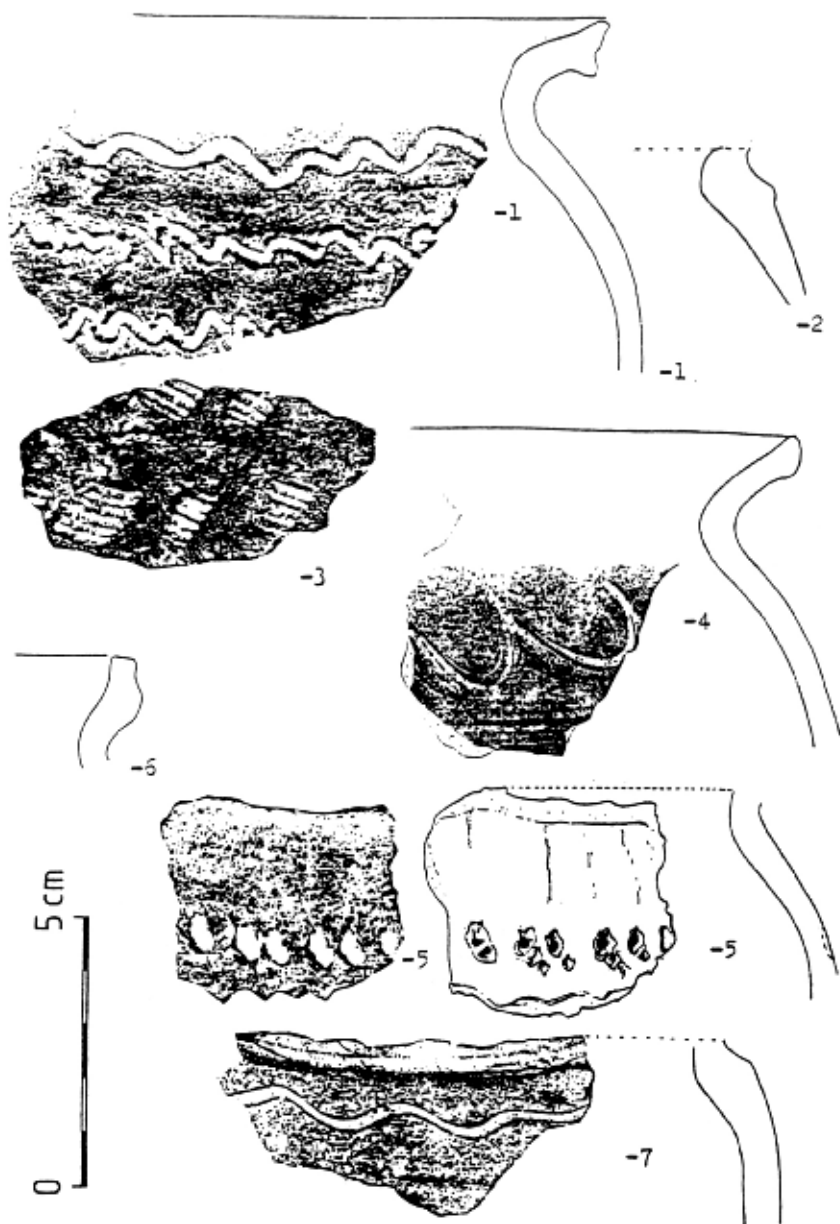
Dokumentovaný výkop byl situován se značnou dávkou štěstí, když v místech po staletí trvajícím intenzivního života zastihl neporušený půdní typ (povrch 191, 25) vytvořený na sprašových hlínách. Nejstarší partie antropogenní části stratigrafie (tj. vrstvy 29+28) je starobylá, na základě keramiky pochází podle současných znalostí z 2. pol. 9. století. V rámci počátečního stadia vývojové řady pražské střed- a mladohradištní keramiky, jak bylo nedávno publikováno (Boháčová - Čiháková 1994) jsou keramiky z vrstev 29+28 (obr. 3; 4: 1-3) nejbližší celky S9 a S10, shodou okolností právě téměř nejstarší polohy z výzkumu na sousední parcele čp. 626/III. V nálezoovém inventáři souvrství je i podhrdlí (obr. 4: 2), které je již zduřelé způsobem vlastním technologickému postupu při výrobě keramiky s kalichovitou profilací. Zbyteční tohoto podhrdlí je větší než bývá později běžné a je srovnatelné s profilací zlomku S12 výše zmíněného schématu, které se také objevuje jako předzvěst dalšího vývoje v prostředí ještě středohradištních tvarů, před nástupem masivnější produkce keramiky s kalichovitou profilací okraje. Keramika je zdobená hřebcovými vlnicemi, jednonásobnou hustou vlnicí, taženým hřebcovým vpichem (obr. 4: 3) a již také jednonásobnou rytou rýhou kombinovanou s vlnicí.

Dalšími stratigrafickými kroky na sledované lokalitě byl vznik mírně zahloubeného objektu, jeho užívání a zánik i s následným zasypáním. Objekt je svou hloubkou vcelku typický pro období na počátku výskytu keramiky s kalichovitou profilací okraje a souvisí s dřevěnou, pravděpodobně obytnou zástavbou (nepubl. doklady z různých výzkumů autorky). Uhlíkatá vrstva 23 je pravděpodobně zbytkem konstrukce podlahy. Keramický soubor byl získán jen z vrstev záspy objektu a neposkytl žádný okrajový zlomek. Profílance jediného podhrdlí je stejnoměrná a ještě nevykazuje zduření typické pro mladohradištní keramiku. Výzdoba stěpů je provedena hřebcovými rýhami a řemeslně zvládnutými vlnicemi, jako jsou znázorněny u celku S18 výše uvedeného schématu (9 ks), jedenkrát se v souboru vyskytuje vlnice provedená jednonásobnou rýhou a jedenkrát jednonásobná rytá linie. Je možné soudit, že okolo přelomu 9. a 10. st. stál ve sledovaném prostoru mírně zapuštěný dům s dřevěnou podlahou, který ještě před obecným rozšířením keramiky s kalichovitým okrajem zanikl a byl zasypán. Po zarovnání terénu vyplněním objektu vrstvou 19 vznikla až 20 cm mocná vrstva 18, na řezu průběžná. Vrstva 18 je poslední vrstvou přirozeného růstu stratigrafie, jak dokládá okrajový zlomek příbuzný zlomku ze souboru S14 výše uvedeného schématu, technologické složení souboru s četným zastoupením stěpů s větším rozměrem ostřiva než je běžné na mladohradištní keramice a výzdobné prvky souboru, mezi nimiž se často vyskytuje nezvyklý vpich hřebcem s masivními zuby (obr. 4: 5).

Následná vrstva 17 pochází až ze 12. století a tento více než 100-letý hiát by vypovídal buď o zahloubeném objektu se zvlněným dnem na kótě cca 191, 62, nebo o terénní úpravě na téže úrovni. Při plošném rozebírání nebyly vrstvy 18 a 17 rozlišeny, K tomu došlo až při analýze řezu a jeho ovzorkování. Předpokládám, že množství keramiky s kalichovitou profilací okraje, které vystupuje v souboru společném pro vrstvy 17 a 18, patří do náplně vrstvy 17, kam by se dostalo až druhotně. Vrstva 17 je datována zlomky obr.

Obr. 3. Malostranské nám. čp.35/III. Tvary okrajů nádob v jednotlivých vrstvách sondy, uspořádané principem vývojového diagramu. Číslice označují čísla vrstev.

Obr. 4. Malostranské nám. čp. 35/III. Výběr profilovaných či zložených keramických zlomků zmiňovaných v textu. Kresba M. Procházková.

4: 6, 7, které jsou na jiných výzkumech doprovodnou keramikou k nádobám s archaicky zduřelým okrajem ústí 12. století. Zejména profilace (hrana) a výzdoba plecí nízkou dlouhou vlnicí (obr.4: 7) je pro období archaicky zduřelého okraje typická.

Stopou dalšího časového hiátu je na výšce 191, 85 báze vrstvy 13, která je dnem souvrství z počátku 13. století, vyznačujícího se vysokým podílem okrového jílu a asi z něho vypálené mazanice. Ta spolu s vysokou příměsí uhlíků a popela indikuje činnost ohně. Povrch souvrství 8-13 byl pravděpodobně uměle zarovnan do roviny na kótě 192, 20. Doba vzniku následné vrstvy 7 se nedá určit. Vrstva 6 tvořená maltou s opukovou drtí je nejstarším dokladem kamenného stavitelství na lokalitě a její nerovný povrch ca 192, 42 je snad výškou raně gotického města. Dalším životem byl povrch sledovaného místa zvyšován až na dnešní úroveň 194, 14 m n. mořem.

Nálezový inventář je tvořen keramickými zlomky a úlomky zvířecích kostí. Keramický soubor je tvořen 336 úlomky, z nichž je 33 z okrajů ústí nádob a 95 zlomků je ze zdobených těl. Tvary okrajů z kompletní stratigrafie jsou zřetelné na obr. 3, kde jsou uspořádány principem vývojového diagramu lokality a použítá čísla jsou čísla vrstev. Po technologické stránce lze konstatovat, že v rámci vrstev 29-23 je jen jeden střep, jehož technologické provedení se neliší od keramiky s kalichovitou profilací okraje.

Přes svůj malý rozsah přinesla dokumentace v čp.35/III výsledky důležité pro poznání pražského podhradí. Vedle získání keramické sekvence, byť nepočetné, 9. - 10. st. a geologické charakteristiky místa je přínosem zejména poznání vývoje a změn v místě výzkumu. K nim patří především zjištění přeryvů ve stratigrafii, jejichž význam vynikne až po získání většího množství bodů umožňujících celkové zpracování širšího okolí naleziště.

Literatura

- BOHÁČOVÁ, I. - J. ČIHÁKOVÁ 1994: Gegenwärtiger Stand des Entwicklungsschemas der Prager frühmittelalterlichen Keramik aus den ältesten Entwicklungsphasen der Prager Burg und ihrem Suburbium auf dem linken Moldau-Ufer. In: K. Tomková und Kol., Zum gegenwärtigen Stand des Studiums der frühmittelalterlichen Keramik in Mittel- böhmen, Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert, Kolloquium Mikulčice 25. - 27. Mai 1993, Brno, 173 - 179.
- ČIHÁKOVÁ, J. 1992: K vývoji osídlení jádra Malé Strany v době Přemyslovců. Staletá Praha 22, 89 - 108.
- LÍBAL, D. 1965: Dějiny hudovy + Stavební historie čp. 35/III, pasportizace SÚRPMO, Praha.

Die archäologische Dokumentation im Raum des Objektes Malostranská beseda

Die Autorin publiziert die Dokumentation und die Ergebnisse der Rettungsausgrabung, die sie am Ende der achtziger Jahre im Rahmen der Rekonstruktion des Objektes des ehem. Kleinseiter Rathauses (Prag 1-Kleinseite, Malostranské náměstí NC 35/III) realisierte. Das Objekt liegt unmittelbar im Zentrum des auf dem linken Moldauufer befindlichen Prager Suburbiums und der nachmaligen Přemyslidenstadt (seit dem J. 1257), wo ältere archäologische Sonden Siedlungsstratigraphien bereits seit dem 9. Jahrhundert erfaßten. Nach dem geologischen Gutachten J. Zavřels, das die Autorin abdruckt, befindet sich die Lokalität auf einem ursprünglich mäßigen, gegen Osten gekehrten Hang außer-

halb der Reichweite der Moldaugewässer. Das Liegende am Ort der Sonde besteht aus einem braun-lehmhaltigen Bodenhorizont auf überschwemmten lößhaltigen Lehmerden, dessen Niveau sich bei der Kote 191,25 m Seehöhe befindet.

Die Sonde erreichte damals eine beinahe 290 cm hohe Stratigraphie anthropogener Ablagerungen (Kote der Oberfläche 194,14), worin die Autorin insgesamt 29 stratigraphische Einheiten unterschied (Abb. 1: Schichte 1-29); sie zeigt deren Gliederung nach der absoluten Chronologie auf dem sog. Harrischen Diagramm (Abb. 2). Aus dem keramischen Inhalt der einzelnen Schichten publiziert die Autorin in Zeichnungen Ränder von Gefäßen, deren Fundkontext im Entwicklungsdiagramm und in der Auswahl verzierter Bruchstücke (Abb. 4) zum Ausdruck gebracht wird.